

A pedagógiai kutatások módszerei és logikája

A Pedagógus Szakma Megújítása projekt már elnevezésével is megosztja a szakmai közvéleményt. Vannak akik kikérik maguknak, hogy meg kellene újítani bármit is. Ki meri azt állítani, hogy a tanárok nem a lehető legjobban teszik a dolgukat, ki lenne egyáltalán kompetens ennek elbírálására? Mások teljesen elbizonytalanodnak, úgy érzik, a megváltozott társadalmi viszonyok között az új problémák (társadalmi egyenlőtlenségek növekedése, a szülők munkanélkülisége) iskolai kezelése, a megnövekedett szakmai autonómia (egyben megnövekedett felelősség) a pedagógusoktól új ismereteket, képességeket, másfajta attitűdöt kíván meg; a korábbi tudást, diplomát ezek a változások egy csapásra elértéktelennítették. Ez a pedagóguscsoport segítséget, támogatást, továbbképzési lehetőséget vár.

A közvéleményben még szélsőségesebbek az állásfoglalások azzal kapcsolatban, hogy megfelelő szakmai tudással rendelkeznek-e a tanárok. Az egyik véglet szerint az oktatás-nevelés nem is értelmiségi foglalkozás, nem áll mögötte igazi tudomány, amit a képzésben kellene elsajátítani a tanárjelölteknek. A szakma művelői között sok a közép-fokú iskolát, illetve igazából félfőiskolának tekinthető óvó- és tanítóképzőt végzett személy; de még ezt a csekély képzettséget sem használják későbbi praxisukban a pedagógusok, amit csinálnak az nem több mint mintakövetés, saját volt tanítójuk tevékenységének utánzása. Viszont felismerve jó érdekérvényesítési pozíciójukat, sztrájkokkal fenyegetőzve srófolják föl a fizetésüket. Akizsarolt fizetéssel arányosan nem nő azonban a szakma presztízse, sőt növekszik a tanárok iránti ellenszenv.

A másik véglet, a kérdés felvetését, a pedagógus munkájára vonatkoztatva magát a szakma elnevezést is sértőnek érzi. Amit a tanár csinál, az művészet, a nevelés hivatás, amire születni kell. Ez a munka annyira egyénre szabott, személy- és helyzetfüggő, hogy egységes követelményeket felállítani szükségtelen és lehetetlen is. A tanári munkában az algoritmusokhoz képest az improvizációnak, az intuíciónak, s a személyes hitelnek sokkal meghatározóbb a szerepe. A tanárok munkáját nem lehet megfizetni, minden pénzt megérdemelnek felelősségteljes, önfeláldozó munkájukért.

A vitában nem könnyű higgadtan állást foglalni. Az azonban bizonyos, hogy az 1985-ös és a most elfogadott oktatási törvény nyomán egészen másként vetődik fel a tanári szakma professzionalizálódásának kérdése.

Ahhoz, hogy a pedagógusok hatékonyabban tudják az oktatási-iskolai problémákat megoldani, a szocializációs-perszonalizációs folyamatokat az egyes gyerekek helyzetét maximálisan figyelembe véve segíteni, kétségtelenül jobb feltételeket teremtett az alternatív pedagógiák legitimálása, az értékpluralizmus tolerálása, az élénkebb taneszközpiac kialakulása. A PSzM az új törekvéseket bemutatja különböző tanfolyamain, felkészít egy-egy lehetséges pedagógusszerepre (értékelő, vizsgáztató, tantervfejlesztő), lehetőségeket kínál a tanárok számára kísérletekben, kutatásokba történő bekapcsolódásra, s arra, hogy saját műveikkel, fejlesztési produktumaikkal maguk is bővítsék a tanterv és tankönyv kínálatot. A PSzM ezen kívül megjelentet olyan alapműveket, amelyek általában a pedagógiai tudást gyarapítják.

A szakma, professzionalizálódásának elősegítésére világszerte elsősorban a tanároknak továbbképzésekre és oktatási kutatásokba való bekapcsolását szorgalmazzák. E kettős célt kapcsolja egybe egy – alapvetően továbbképző tanfolyamokra szánt – tág értelemben vett kutatómódszertani kultúrát megalapozó oktatócsomag közreadásával a PSzM.

A pedagógiai kutatómódszertan magyarországi irodalma részben elavult (16 éve jelent meg az utolsó átfogó munka), részben nehezen hozzáférhető (vidéki pedagógiai in-

tézetek kis példányszámú kiadványai) és töredékes (egy-egy módszerre koncentráll). Bár más társadalomtudományok eszköztárából bőven meríthet a pedagógia, a tanító-tanárjelöltek, de a már pályán lévő pedagógusok körében is komoly igény mutatkozott korszerű pedagógiai kutatómódszertan iránt. Bizonyosan érzékelték ezt az igényt a PSZM kurátorai is, mert ebben a témában két egészen különböző műfajú pályázatot is támogattak. Így született meg egy enciklopédikus igényű, több száz oldalas kutatómódszertani kézikönyv *Falus Iván* szerkesztésében és az itt ismertetendő mű, *Fábián Zoltán* oktatócsomagja, amely *A pedagógiai kutatások módszerei és logikája* címet viseli.

Első szándéka szerint Fábián Zoltán tanítóképzős hallgatóknak (gyaníthatóan a jászberényi képességfejlesztő kísérleti csoport tagjainak) állította össze ezt a rendkívül gyakorlatias kézikönyvet, amely azonban kiváló alapul szolgálhat bármely pedagógusképző intézményben egy fakultatív kurzushoz, és természetesen egy régió vagy város, egy iskola vagy egy munkaközösség tanárainak továbbképzéséhez, de akár egy önképzési programhoz is. A messzemenően a résztvevők tevékenységére-öntevékenységére alapozó tréning 8 tantervi modul feldolgozását teszi lehetővé.

- 1) Tudománytani ismeretek
- 2) Előzménykutatás és helyzetfeltárás
- 3) Kutatásszervezés, stratégia, koncipiálás
- 4) Pedagógiai kutatómódszertan
- 5) Feldolgozási technikák
- 6) Az innováció kivitelezése
- 7) Elterjesztés, adaptálás
- 8) Értékelés, ellenőrzés

A kutatómódszertani kultúra emelését a három részből álló oktatócsomag, és természetesen egy hozzáértő oktató, konzulens segítségével véli megoldhatónak a szerző.

A tréning célja, hogy a kiképzés során a közreműködők képessé váljanak innovációra (saját gyakorlatuk optimalizálására irányuló lényeges gyakorlati változtatásra), apróbb vagy jelentősebb alkotásra, de legalább arra, hogy hozzáértően és szakszerűen meg tudják ítélni mások pedagógiai alkotásait.

Az oktatócsomag három eleme – az útmutató, a munkalapok és a szöveggyűjtemény – kölcsönösen egymásra vonatkoztatható, és lényegében lefedi a 8 tantervi modul minden jelentős elemét.

A tréning ajánlott módszere a modulok gyakorlatsorainak megoldása, az útmutató javaslatok, a szöveggyűjtemény szemelvényei és egyéb szakirodalom feldolgozása alapján. A továbbképzés vezérfonala, hogy minden résztvevő választ egy konkrét kutatási témát és a feladatrendszereket a saját kutatása során felmerülő módszertani problémákra választ keresve oldja meg. Így a pedagógus egyszerre mélyedhet el kutatási témájában és a kutatómódszertan alapvető tudnivalóiban és technikáiban.

A mindössze 8 oldalnyi útmutató nem csupán részletekbe menő pontossággal igazítja el az olvasót az oktatócsomag többi elemének használatában, a kutatómódszertani tréning cél-, módszer-, eszközrendszerében és tartalmaiban, de meglehetősen rövid, mégis szakmailag korrekt és frappáns útmutatást ad pl. a kutatások indítása előtt szükségszerűen megválaszolendő kérdésekről, vagy a kutatási eredmények megformálásáról.

A szöveggyűjteménybe döntő többségében friss, 3-5 évnél nem régebbi, nehezen hozzáférhető könyv és tanulmánykötet részletek, kutatási (záró)jelentések, folyóiratcikkek kaptak helyet szerencsésnek mondható válogatásban. A szöveggyűjteményt műfaji és tartalmi változatosság, gazdagság jellemzi, s több olyan írás is található itt, amelyen átsüt egy-egy markáns hazai vagy külföldi kutató, tudós egyénisége, egész gondolatvilága, az írás konkrét tartalmán messze túlmutató hatást kiváltva.

Különleges szellemi csemege a válogatásba bekerült három régi írás, *Kornis Gyula*, *Kiss Árpád* és *Mérei Ferenc* tollából. Túl azon, hogy gondolataik teljesen időtállóak, igen nagy öröm olvasni ma – az ugyancsak szűkös, száraz (és ráadásul angol) szakterminológia korában – ilyenféle mondatokat: „a kísérlet valamely szándékosan előidézett és föltételeiben önkényesen változtatott tünemények tudományos célokból irányított megfigyelése” (Kornis Gy., 1927.)

A szöveggyűjteményben több írással szerepel az érték közvetítő és képességfejlesztő pedagógia, feltehetően azért is, mert a kutatómódszertan tanítóképzésbe történő beemelésének terve a képességfejlesztő tanítóképzős modell keretében született meg. Úgy gondolom azonban, mindenki számára hasznos lehet ez a bővebb áttekintés, hisz a gyakorló pedagógusok döntő többsége éppen az ilyenfajta akciókutatások klienseként kapcsolódhat legkönnyebben a kutató-fejlesztő szférához.

A munkalapok kötetlen sorrendben, akár egyénileg, akár csoportmunkában használhatók fel; megjelölik a feldolgozandó tárgykört a javasolt munkaformák, megadják az elemzési szempontokat és magukat az elvégzendő feladatokat. A munkalapok némelyike egy-egy személyiség-, attitűd- vagy tantárgyi (képesség)vizsgálat elvégzését és értékelését kéri. Nem hagyható azonban szó nélkül, hogy a matematikai feldolgozás elvárt szintje még mindig csupán az átlag és a szórás vizsgálata. Ilyen matematikai-statisztikai jártasság mellett nem csupán a legegyszerűbb – empiriát is bemutató – folyóiratcikket nem értik meg a pedagógusok, de nem tudnak kiigazodni az országos tudásmérésekből (MONITOR, IEA), az alapműveltségi vizsgaközpontból visszakapott (saját iskolájukról szóló) jelentésekben sem.

A rendkívül igényes, szép kivitelű PSZM könyvek között már első látásra feltűnik ennek az A/4-es formátumú kiadványnak az ormótlansága. Ha belelapozunk a könyvbe végképp nem értjük, hogy a kiadvány tervezőjének miért nem tűnt fel az, ami a laikusnak is azonnal a szemébe ötlük, hogy ez a formátum a könyv tartalmához sem adekvát. Az oktatócsomag gerincét alkotó 22 munkalap döntő többsége ugyanis harmadnyi vagy maximum fél A/4-es oldalt tölt meg. Az esztétikai szemponton túl meglehetősen pazarló is a sok üres terület. Még érthetlenebb, hogy a kiadványban 24 teljesen üres oldal is található. A 437,- Ft-os árat tetemesen csökkenthette volna egy szerencsésebb forma megválasztása és a munkalapok kétoldali nyomása. A könyv a Nemzeti Tankönyvkiadó gondozásában jelent meg.

Fábián Zoltán (szerk.): A pedagógiai kutatások módszerei és logikája. PSZM–Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993.

VÁGÓ IRÉN

Rendszerezünk! – Rendszerezünk?

A tudomány történetének szinte minden pillanatában tetten érhető két ellentétes irányú törekvés: a differenciálódás és az egységesítés. A középiskolások meglehetősen kevés ilyen tudományos egységesítési törekvéssel találkoznak az iskolai oktatásban, hiszen a szaktudományokat több-kevesebb hitelességgel tükröző tantárgystruktúráinkban a kiemelt szaktudományok sajátos fogalomrendszerének és gondolkodásmódjának elsajátításán van a hangsúly. E szaktudományok sajátosságaiából adódó meglehetősen szűk korlátok áttörésekor a tanár meglehetősen ingoványos talajra kerül a megfelelő segédeszközök hiányában. A fiatalok többsége pedig szereti és igényli az egységesítő gondolkodásmódokat, ezek árnyaltabb megismerésére szükségük is van személyes világmépük kialakításához.

Örömmel olvastam tavaly, hogy a PSZM Projekthez benyújtott sikeres pályázatok között található ilyen egyértelműen interdiszciplináris szemléletmódot tükröző segédlet kidolgozása is. Várva vártam a *Farkas Gyula–Varga Tibor* szerzőpárostól *A természettudományos kutatás menete, módszerei és technikája* című könyv megjelenését.